

توسعه مفهوم امنیت منطقه‌ای در قفقاز

(تفلیس ۱۵-۱۳ مهر ۱۳۷۵)

با حضور قریب شصت شرکت‌کننده از کشورهای گرجستان، ارمنستان و آذربایجان و نیز با حضور نمایندگانی از نمایندگی‌ها و سفارتخانه‌های مقیم تفلیس از جمله نمایندگی‌های UNOMIG, EU, OSCE و سفارتخانه‌های آمریکا، انگلیس، فرانسه، اسرائیل، روسیه، اوکراین، ترکیه و یونان، اجلاس توسعه مفهوم امنیت منطقه‌ای در قفقاز برگزار گردید. این اجلاس به همت ناتو و مرکز بین‌المللی مطالعات منازعات و مذاکرات، از تاریخ ۴ لغایت ۶ اکتبر ۱۹۹۶ در اقامتگاه دولتی تفلیس تشکیل شد. در این کنفرانس چهار گروه کاری برای بررسی چهار موضوع تعیین‌گردیدند که هر گروه متشکل از ۶ الی ۱۰ نفر از کارشناسان غربی، کارشناسان گرجی و کارشناسان دیگر جماهیر قفقاز بود. موضوعات چهارگانه مورد بحث عبارت بودند از:

۱. مفهوم امنیت منطقه‌ای و آثار مشارکت در صلح؛

۲. نقش روسیه و ترکیه در تحکیم امنیت منطقه‌ای؛

۳. نقش وسایل ارتباط جمعی و سازمانهای دولتی؛

۴. محدودسازی مناقشات اجتماعی - نظامی منطقه.

در چارچوب این کنفرانس، سمیناری نیز با ابتکار مرکز توسعه سیاست بین‌المللی دانشگاه براون آمریکا تحت عنوان «همگرایی و ناهمگرایی در قلمرو شوروی سابق و تأثیر آن بر امنیت منطقه‌ای و جهانی» برگزار گردید. نمایندگان این مرکز ۴ سناریو را برای تحول وقایع در فضای پس از شوروی منطقه تا سال ۲۰۰۶ ترسیم کردند که مورد بحث و بررسی شرکت‌کنندگان قرار گرفت. خطوط عمده این سناریوهای چهارگانه به شرح ذیل بود:

سناریوی اول

همگرایی در این منطقه مورد توجه است و این همگرایی منطقه‌ای تحت سیادت روسیه می‌باشد. روسیه از حاکمیت کامل برخوردار است و کشورهای دیگر دارای حاکمیت ناقص یا ضعیفی هستند. نهادهای جمعی بی‌اهمیت بوده و تحت سلطه روسیه می‌باشند.

سناریوی دوم

همگرایی مورد توجه است و این همگرایی توأم با همکاری همه کشورهای منطقه است. روند همگرایی نیز به وسیله کلیه کشورها مشترکاً کنترل می‌شود. بخشی از حاکمیت کشورها حفظ شده و بخشی دیگر از آن در جمع مستحیل گردیده است. نهادهای جمعی مهم هستند و تحت سلطه و حاکمیت یک یا چند عضو خاص نمی‌باشند.

سناریوی سوم

تمایل به ناهمگرایی وجود دارد و این ناهمگرایی غیرقابل کنترل و توأم با بی‌نظمی است و ممکن است به منازعه نیز ختم گردد. کشورها ممکن است قادر به حفظ حاکمیت خود باشند؛ ضمن اینکه خلاف آن نیز محتمل است. در این حالت کشورها اغلب در صدد ضربه زدن به یکدیگرند. نهادهای جمعی یا کارآمد نیستند و با اصلاً وجود ندارند.

سناریوی چهارم

تمایل به ناهمگرایی وجود دارد. این ناهمگرایی قابل کنترل، نظم‌پذیر و صلح‌آمیز است. نهادهای جمعی بی‌اهمیت هستند یا اصلاً وجود ندارند. آنچه قویاً دنبال می‌شود دیپلماسی روابط دوجانبه است. کشورها اگرچه با هم ارتباط دارند (به صورت دوجانبه) اما حاضر نیستند بخشی از حاکمیت خود را به نفع یک همگرایی عمومی از دست بدهند.

دیدگاه‌های ارائه شده توسط شرکت‌کنندگان

۱. دیدگاه ناتو: آقای ورنر باونز رئیس دفتر اطلاعات و مطبوعات دپارتمان روابط خارجی ناتو ایجاد ارتباط بین سازمانهای غیردولتی در قفقاز را بسیار مهم دانسته افزود چنین ارتباطی به گسترش ثبات در منطقه کمک قابل توجهی خواهد کرد. وی اظهار داشت شرایط موجود نشانگر این واقعیت است که حمایت ناتو از این روند اجتناب‌ناپذیر است. ضمناً در جریان مباحث این اجلاس، ناتو ضمن تأکید بر اهمیت نقش روسیه در تحولات قفقاز فاکتور امنیت اروپایی را نیز به موازات آن مهم و قابل توجه دانست.
۲. دیدگاه روسیه: نماینده سفارت روسیه در این اجلاس با اشاره به برخی تحولات و

تغییرات مثبت در فرایند کنترل بحرانهای منطقه، به نقش منحصر به فرد روسیه در این تحولات اشاره کرد و از پرداختن به جنبه‌های منفی آنها خودداری نمود.

۳. دیدگاه ارمنستان: آقای رافی آوانسیان نماینده ارمنستان و مدیر مرکز تحقیقات بین‌المللی که تمایلات روسی وی مشهود بود، صراحتاً اعلام کرد که بنای سیستم امنیت منطقه‌ای در قفقاز بدون مشارکت روسیه ممکن نیست؛ زیرا روسیه امکانات وسیعی برای حفاظت از صلح در این منطقه دارد.

۴. دیدگاه آذربایجان: آقای عبدالله‌اف نماینده آذربایجان و مدیر مرکز تحقیقات استراتژیک، ضمن هم‌نوایی با گرجی‌ها و انتقاد شدید از عملکرد نیروهای حافظ صلح روسی، نقش این کشور را به‌عنوان حافظ صلح مورد انتقاد قرار داده و گفت روسیه به اندازه سازمانها و اتحادیه‌های بین‌المللی از جمله ناتو نمی‌تواند امنیت آذربایجان را تضمین نماید. زیرا برخلاف غرب که در صدد اعمال فشار بر کشورهای قفقاز نیست و آنها را برابر می‌داند روسیه در پی تسلط بر منطقه است.

۵. دیدگاه ترکیه: سفیر ترکیه ضمن تأکید بر اهمیت همکاری‌های کشورهای منطقه آمادگی کشورش را برای پیشبرد تحکیم ثبات منطقه‌ای اعلام داشت. وی در جای دیگری موضوع اظهار تمایل ترکیه برای حضور در آبخازیا به‌عنوان حافظ صلح را رد کرده است.

۶. دیدگاه گرجستان: آقای واختانگ خامالادزه نماینده کمیته حفاظت از قانون اساسی گرجستان در این اجلاس اعلام کرد که کشورهای غربی و سازمانهای بین‌المللی بایستی در تعدیل مواضع جانبدارانه روسیه^۱ گرجستان را یاری نمایند و این امر از طریق مشارکت فعال‌تر آنها در روند حل و فصل مناقشات میسر است. گورام نیکولاشویلی معاون وزیر دفاع گرجستان نیز ضمن تأیید دیدگاهی که معتقد به بین‌المللی کردن روند حفاظت از صلح در منطقه است، تحقق این امر را برای ثبات بهتر و بیشتر منطقه مفید و سودمند ارزیابی کرد. وی ضمن اظهار ناخرسندی از عملکرد نیروهای حافظ صلح سازمان ملل (UNOMIG) در آبخازیا، عدم موفقیت بایسته آنان را ناشی از عوامل زیر دانست:

الف) عدم کنترل لازم بر اوضاع

ب) آموزش اندک و کم‌تجربگی ایشان

۱. منظور وی حمایت روسیه از جدایی‌طلبان آبخازیا و اوستیای جنوبی است.

ج) نداشتن زبان مشترک با ساکنان محل

د) روابط ضعیف آنان با طرف گرجی^۱

ه) محدود بودن اعتبارنامه ایشان

وی افزود که گرجستان در صدد افزایش و گسترش اختیارات این نیروهاست. نیکولاشویلی همچنین از تجربه حفاظت از صلح هیأت OSCE در تسخینوالی تقدیر کرد. او در بخش دیگری از سخنان خود اظهار داشت که برخی از کشورها از جمله ترکیه و کشورهای اروپایی برای مشارکت در برنامه حفاظت از صلح در آبخازیا اعلام آمادگی کرده‌اند.

موارد زیر در مورد کنفرانس قابل ذکر است:

۱. این کنفرانس با توضیحات مقدماتی آقای دکتر جرج خوتسیشویلی مدیر مرکز بین‌المللی مطالعات منازعات و مذاکرات افتتاح گردید.

۲. آقای مناقاریشویلی وزیر امور خارجه گرجستان به نمایندگی از طرف شواردنادزه به حاضرین در اجلاس خوشامد گفت.

۳. ویلیام کورتنی سفیر آمریکا در گرجستان، در اولین روز اجلاس یک سخنرانی تحت عنوان «همکاری منطقه‌ای قفقاز و مسئله آبخازیا» ایراد کرد و در روز پنجم اکتبر ضیافت شامی از سوی ایشان ترتیب داده شد.

۴. آقای دیمتری مدوف مدیر مرکز تحقیقات سیاسی و اجتماعی تسخینوالی (مرکز اوستیای جنوبی) و خانم دیانا آلبو رووا از همان شهر میهمانان ویژه این اجلاس بودند. ظاهراً کسی از آبخازیا دعوت نشده بود.

۵. آقای ورنر باونز رئیس دفتر اطلاعات و مطبوعات دپارتمان روابط خارجی ناتو اعلام کرد که ناتو تنها به سازماندهی این نشست از نظر مالی کمک کرده و کشورهایی که علاقه‌مند به داشتن این دیالوگ هستند بایستی خود ابتکار تشکیل چنین اجلاسی را داشته باشند.

۶. در این اجلاس سندی مورد تصویب قرار نگرفت؛ اما شرکت‌کنندگان بر ضرورت تداوم این کنکاشها تصریح کرده و تصمیم گرفتند که در اجلاس آتی از نمایندگان قفقاز شمالی نیز دعوت به عمل آید.

۷. دو موضوع «نقش ترکیه و روسیه در تحکیم امنیت منطقه‌ای» و «محدود کردن

۱. وی دلیل این امر را قرار داشتن مقر این نیروها در سوخومی دانست که موجب تماس بیشتر آنها با آبخازها گردیده است.

مناقشات اجتماعی - نظامی» از استقبال بیشتری برخوردار شد.

۸. در خصوص سناریوهای چهارگانه پیش گفته، کارشناسان آذری و گرجی برخلاف ارمنی‌ها معتقد بودند که منطقه سناریوی اول را (همگرایی منطقه تحت سیادت روسیه) پشت سر نهاده است.

۹. بسیاری از کارشناسان معتقد بودند که روند حوادث در منطقه در راستای سناریوی سوم پیش می‌رود.

۱۰. اکثر کارشناسان، سناریوی دوم و چهارم را برای منطقه مناسب‌تر می‌دانستند، اگرچه اغلب سناریوی چهارم را تجویز می‌کردند.

این اجلاس در شرایطی برگزار شد که سه سال مذاکرات صلح با آبخازها به نتیجه مطلوبی نرسیده و حتی نشانه‌هایی از وخامت بیشتر اوضاع نیز در حوزه‌های بحرانی منطقه بویژه آبخازیا و اوستیای جنوبی مشاهده می‌شود.^۱ جدایی طلبان این مناطق در نظر دارند که در ماه نوامبر انتخابات پارلمانی و ریاست جمهوری برگزار نمایند و این خودگامی در راستای مشروعیت یافتن بیشتر تشکیلات موجود آنان است. بروز این تحولات در روابط روسیه و گرجستان تنش شدیدی ایجاد کرده و ضمن اینکه در افکار عمومی به‌طور اعم و در مجامع علمی و احزاب به‌طور اخص احساسات ضدروسی را برانگیخته، اشتباهی قدرتهای خارج از منطقه بویژه آمریکا و ناتو را برای حضور فعالتر در این منطقه نیز شدیداً تحریک کرده است.

این اجلاس در راستای تلاشهای زنجیره‌ای و چندبُعدی غرب برای نفوذ در بخش حساسی از قلمرو شوروی سابق است که از مدتها قبل و با برنامه‌ریزی دقیق دنبال می‌شود. کنفرانس حاضر حلقه‌ای دیگر از زنجیره تلاش یاد شده است که پس از اجلاس ۱۳ فروردین ۷۵ ناتو تحت عنوان «طراحی امنیت ملی جمهوری گرجستان» که در همین مکان تشکیل گردیده بود، برگزار شد. این اجلاس را می‌توان گامی دیگر از سیاست آمریکایی در قفقاز و تلاشی جدید برای شناخت شرایط منطقه از سوی ناتو دانست.

۱. این حوادث بی‌ارتباط با تحولات اخیر جرجن نیست.